

NEMZETI TÁRSALKODÓ

November 7dik napján 1837.

KÖNYVISMERTETÉS.

Szent László Királynak és viselt dolgainak Históriája. Ok-levelekből, Kronikákból, Hagymányokból, és Legendákból össze szedte 's kiadta Podhradczky Jó'sef. II. Rész. Budán 1836. — 8-ad rét.

Veritas odium parit. —
Büky / Central University Library Terentius.

Midőn Referens e' könyvet ismertetni kívánja a' tisztelt olvasó közönséggel, bizonyos habozást és kétséget érez keblében támadni. Oly időben, melyet a' részrehajlás lelkének uralkodása czímerez, mely az ellenkező vélekedés kimondását nem igen szenved, a' felekezethez nem tartozást, annak nyelvén nem beszéllést, incselkedéseinek nem engedést társasági bűnnek tartja, mikor a' politikai élet körében, igen sokan a' zabolatlanságot és függeni nem akarást szabadságnak, a' másokat nem kiméllést bátorságnak, a' türedelmelenséget erős és állhatatos karakternek szeretik nevezni, mikor a' hosszas törvénytelen gyakorlás által megszentelt, és mintegy törvényé vált visszaéléseknek nem hódolni, kötelességről elfelejtkezés, azok ellen harczra kelni, vét-

kes merészség, mikor átaljában a' fogultság, és pártszellemhez szítás nélkül beszéllést, mind a' bal, mind a' jobb oldal képzelt bölcseségének, 's monopolium gyanánt követelt kívánatainak ellene szegülést gyávaságnak vagy rosszszlelkűségnek tartják, éppen azért a' valódi jó és helyes közép útján rendithetetlenül megállani felette nehéz, igazat szóllani pedig kényes, sőt sokszor veszedelmes, — egy illy végsőre hajló időben az előítéleteket, balvélekedéseket rossz szokásokat érdeklő, azok ellen kikelő meggyőződés kijelentése, a' világ gondolatja szerint legalább az okossággal nem igen fér-őszve, 's hasonló próbatétel nem csak számot nem tarthat köszönetre, de bizonyosan az ilyen vakmerő a' túlságra hajlókat — 's mely nagy most a' száma ezeknek! — maga ellen felzaklatja, kik hangoson fogják kiabálni, — Feszítsétek meg ötet! —

De — az igaz mondás, ha szinte fő bétöréssel jár, igen szent kötelesség, 's Ref. noha már sok ilyen keserű tapasztalása volt, még is inkább az e' részben vigyázatlanok, és tanulni nem akarók, mint a' szerfelett okosok, és politicusok osztályába kíván tartozni, ki azt mi fekete, soha semmi tekintetért, fejrnek nem állítja. — Egy már is sok érdemeket szerzett, a' hazai historia kútfejei megnyitásban fáradhatatlan, 's átaljában literatúránkat sok jeles értekezéseivel, munkájival *) szaporító írónak, T. T. Podhradczky Jó'sef urnak, a' Magyar Kir. Ud. Kamara Számvevő Tiszijének, a' Magyar Tudós Társa-

*) Ilyenek, p. o. Bornemisza Tamás és Verantz Antal Magyar kronikáji 1833. Buda és Pest sz. kir. városok régi állapotjok 1833. Kéza Simon deák kronikája 1833. derek jegyzésekkel. Hartvicus Vita Sancti Stephani 1836. hasonlólag hasznos jegyzésekkel, valamint Cardinalis Pázmány Péter Élete 1836. oklevelekkel. Ez is jó, bár sok vallásos fogultsággal irtt munka.

ság levelező Tagjának újabbi könyvéről akarja most Ref. minden reszrehajlás nélkül, egyedül az igazság érzésétől vezéreltetve, több tekintetben kárhuztató ítéletét kimondani, de azért valamint Klioja III. darabjában méltó dicsérettel említé e' derék, tudós hazánk'át, úgy jelenleg örömmel megismeri e' monographia kiadásában is bizonyított szorgalmát, kinek példáját, ha sokan követnék, úgy még nagyrésztint parlagban heverő történeti literaturánk mezeje nem sokája miveltebb és gazdagabb formát mutatna. —

Podhr. úr ezen munkája két részre oszlik, az elsőben Sz. Lászlónak, és viselt dolgainak, a' másodikban pedig tetemeinek históriáját írja-le. Ajánlá azt Veszprémi megyés püspök Fő Tiszt.dó Kopátsy Jó'sef Úr Ó Excjának, ki azt saját költségén kinyomtattatá. — Ref. két pont alatt fogja ezen könyvre maga észrevételeit megtenni, t. i. elébb annak nyelvéről és írása módjáról, azután foglalatjáról szóll, előre bocsátva egy ezen bírálást rövidbe szorító megjegyzését, hogy midőn a' munka írása módját az ujitáson kapás, foglalatját a' régihez, megavulthoz, sőt se-tétséghez ragaszkodás igen csudálatos elegyedésben czímerezi! —

I.) A' mi tehát elsőben a' munka nyelvét és írása módját illeti, tudva van a' szegény magyar nyelv sorsa, mely a' közelebbi időkben annyira tapasztalta a' czibáló újítás erőszakját, hogy természeti szép formájából, eredetiségéből szinte csak nem egészen ki van véve, 's bár kivált erdős kis hazánkban ma a' politikai világ iránya liberalis álorcztát viselő conservatismus, torysmus, sőt olykor ultra-aristocratismus, ezzel ellenkezőleg nyelvünk valóságos révolutzios álla-

potra jutott, mert kiméltetlen, és semmi törvényre, szönyomozásra, analogiára nem ügyelő újítás által rongáltatik, hogy régi ábrázatját letéve, egészen új, és önkényes alakban jelenjen meg. Hogy a' nyelvnek is, mint minden emberi intézeteknek javulni, elébb menni, tökéletesedni kell, tagadhatatlan igazság, de valamint a' polgári társaság javításának, reformjának nem erőszakoson, rontással, vagy felforgatással, de a' józanokosság kívánsága és törvényei szerént kell építőleg, és a' meglévő állapotra tekintéssel történni, így a' nyelvben is, annak természetére, tulajdonaira, belső alkotására és eredeti szabályaira figyelmezve kell a' szükséges igazításokat tenni: átaljában annak filozofiájára vigyázni, mert minden nyelven látszik az emberi ész, és ennek örökös törvényei munkálatja, a' minék értése nélkül pedig nyelvészkedni nem kellene. — Azt mondám, szükséges újítás, mert van — 's jelenkorunk ezen tapasztalással elég gazdag — szükségtelen, sőt ártalmas és kártékony újítás is. *) Hogy olyan idéáknak, melyek nyelvünkben nem találtnak, nemzeti kifejezést adjunk, tehát gondolataink körét szélesítsük, helybehagyható, sőt

*) Ref. ily szükségtelen, 's elmaradható újításnak tartja az idei Ild. félesztendei 9d. számú Nemzeti Társalkodóban olvasható Előterjesztését. Krizhay Miklós urnak az öszvetett mássalhangzókról, a' mit ezen ifju tudós czifrán betű-reformnak nevez. Ref. ezt, mint meggyőződése szerént hitványságot, ballgatással elmellőzte volna, csak azért érdekelte, mert az ifjaink között nagy erőre kapott, őket hasznosabb foglalatosságtól elvonó, sok részben ártalmas nyelvészeti dűh újabb bizonyosságának látá. Az ezt illető, éppen ide tartozó jegyzést azonban az Erdélyi Híradó T. T. Redactiojának e' száraz tárgyból eredhető pennaharcz eltávoztatásáért a' felvételt ellenző kívánsága következésül nem adhatta ki Ref. ezen Társalkodóban, azonban maga is meggyőződött, hogy az említett szempontot nem tekintve, e' kü-

néha szükséges, - de hogy a' meglévő, bévett, sőt köz-szájan forgó, 's azért időmúlási jussal bíró szókat, csupa újítási viszketegségből kivessük, mert régik, 's helyettek vagy melléjek újakat, annálfogva az olvasó közönség legnagyobb része előtt értelleneket koholjunk, (mint p. o. az ismeretes Szófüzérben vao ez, elsirolni — eltemetni) vagy az úgy nevezett purismusra törekedjünk, és nyelvünkől minden máshonnan költsönözött szókat számüzzünk (a' mi, mellesleg említve, valóban szerencsétlen próba, mert könnyen ház nélkül is maradunk, mivel ez bizonyosan a' német Haus-ból ered), továbbá régi jó és becsületes szavakat csupa anglizáló szellemből, mert némely neologus azt hosszúnak tartja, kurtitsuk, mint p. o. dics, idv, szenv, figyelni, löpor, mely utolsó szó kivált, éppen oly idétlen és rossz, mintha valaki ezt, írósztal, varrótó, igy mondaná, irasztal, varrtó'sa't.)*

lönben valódiságra nem mutató betükoholás, csak a' tisztelt olvasó közönségért is több szóra nem érdemes, annak vitatásával azért Ref. alkalmasint magára vonhatta volna Lucanus következő versében kifejezett szemrehányást,

Bella geri placuit nullos habitura triumphos. —

*) A' fenn említett rövidítésben gyönyörködő nyelvészeknek vigyázni kellene a' szók formájára, 's azoknak jelentésekre, erejekre, a' mik a' kurtítás által sokszor gyengülnek. Igy p. o. ez, figyelni rossz csak azért is, mert ez a' gyökér figy, a' miből azt faragják, ma nem létez, vagy teljesen megavult; helyette a' figyelem van divatban, 's az innen származtatott figyelmezek tisztán kifejezi, mintegy a' szem elibe terjeszti a' figyelmezés ideáját; valamint ez is sétahely hibás szó, mert a' séta és sétálás közt tiszta, szinte kézzel fogható különbség van, 's ez, sétáló hely az illető tárgyat inkább kifejezi. Hasonlólag ezek parancsolat, dicsőség, idvesség, nem csak szebbek, de jelentőbbek, hathatósabbak is, mint a' paracs, dics, idv'sa't. Ezek is gyök, rag, gyökér és ragaszték helyett használva

(noha a' rövidítés szabadságát költőknek, cum grano salis meg lehet engedni, prozában, mint a' közélet nyelvében, szükségtelen) 's a' mi szinte leg-helytelenebb, más nyelvből névszerént a' németből költsönözött és lefordított szóllásmódot a' miénkbe befacsarjunk p. o. „die Stadt einnehmen“ a' várost bévenni, (mint az orvosságot, vagy pénzt) „daz Zimmer mit Mobilien versehen“ a' szobát butorokkal ellátni, *) (mint a' törvényszék a' pert) — mind ezeket, mint csekély vélekedé-

el nem fogadhatók; nekem legalább úgy tetszik mintha az utolsók érthetőbbek és a' tárgyat inkább kifejezők lennének, azonkívül ily analogia szerént a' hasadékot lehetne mondani, has, ezt maradék így, mar. Minő neveltségesen rontjuk e' móddal nyelvünket! — Átaljában a' gyökér és származtatott szók, valamint ezeknek jelentések közötti különbség nyelvünkben is igen fontos és egész figyelemre méltó, a' minek számba nem vétele sok botlások, hibák kútfeje. Vagynak a' régi görög nyelvben is szokásból kiment gyökérszavak, a' miket éppen azért is azon nemzet classicus íróji teljességgel nem használnak, mint p. o. λαμβανω, ερχομαι, γινομαι verhumok 's a' t. több tempussaikat obsoletum praesentstől formálják. Jól mondja azért Quintilianus Instit. Orat. I. 6. Ridiculum, malle sermonem, quo locuti sint homines, quam quo loquantur.“ és alább: „Non si quid vitiose multis insederit, pro regula sermonis accipiendum erit.“ —

*) A' Magyarországi legjelesebb hírlapok, u. m. Jelenkor, Athenaeum, Honművész, Rajzolatok, Hírnök 's a' t. 's Erdélyi Híradónk is szeltyben használják már e' nyomorék, és nyelvünkbe a' németből bécsikort, ebből versehen fordított kitételt, a' mi csak azért is kár, mert a' rossz példa erősen ragadó, 's Plinius mondása szerént- „Facit hoc Homerus multique illius exemplo“ Epist. III. 9. — Mi lesz nyelvünkben, ha más ilyen szabadságot véve a' germanismokat szóról szóra kezdi fordítani? így p. o. Lügen strafen, házugságot hüntetni, Gefahr laufen, veszedelmet futni. Sajnálva említi Ref. hogy e' vastag hiba a' Magyar Tudós Társaság Zsebszótárába is becsuszott, 's ugyan ott 107 l. ez „den Platz behaupten“ így van kitéve, „helyét megállani.“

sem szerént nyelvünket rontó, elformátlanító hibákat, méltán lehet sajnállani, sőt kárhoztatni is. — Nem kevésbé rossz az írásmódjában sokaktól bévett, 's a' jó és rendes szokástól, a' közéletbelitől eltávozó felesleges újítás mint p. o. a' ból, ből helyett bul, bül tétel, — ámbár némelyek talám ezt mint Dunántúli szóllásmódját azért kívánják használni, de provincialismus nyelv-szabállya nem lehet, — valamint hibás a' személyragasztékokban az ok, ök helyett uk, ük használása, vagy ezen suffixumokkal nem helyesen élés, így több más nyelv természetével ellenkező czifrázás, elmetszés, és rövidségre törekedésből származó feszes, dagályos stylus, nyelvünk eredeti sajátságának öszverontása, napkeleti geniussának elfelejtésével a' nyugotiak ellenkező mivoltához erőltetése — a' mikre az újabb könyvekben, és folyóirásokban bővön elég példát lehet találni. Nem egyszer akadott-meg Ref. is magyar könyv és újság olvasásában, szinte szégyellve magát, hogy született nyelvét nem érti. —

Engedelmet kérve ezen kis eltérésről, és visszamenve Podhr. ur munkájára, név szerént annak nyelvére és írása módjára, azt, hogy Podhr. ur meszszeüzött neologismussal élne, elfacsart új szokat használna, és stylussa erőltetett, feszes volna, nem mondhatni, sőt ez utolsó átaljában egyszerű, bizonyos könnyüséggel bir, ha szinte néhol pongyola; de másfelől írásában sok újítás, a' bévettől eltávozás, grammatikai helytelenség, megbotlás, 's ezekből származó különböző nyelvhiba találtatik. Így a' szerző urnál átaljában a' szokott ból, ből és ról ről helyett bül, bül, és rül, rül van, mint legendákbul, annyibul, oklevelekbül, iróhártyárul, ezekrül, bujdosásukrul 'sa' t. Mi szép és jó van e' legfeljebb szolgálók, vagy falusiak be-

szédjeből költsönözött újításban? részemről nem értem. Hogy a' köznép osztályából sokan ezt, ló, lu-nak, ezeket kép, szép, kíp-nek, szíp-nek mondják, legottan bévegyük, és írói nyelvünkbe használjuk é? vagy mivel hazánk egykülönben magyaros részében ezeket férjhez menni, dologhoz látni, házhoz járnai a' közéletben így ejtik-ki, férjhemenni, dologholátni, házhoz járnai, ezt töstént nyelvünk törvényévé tegyük-é? Már csak az ajánló levelében Podhr. urnak sok tévedést és különösséget találunk. Miért írja a' szerző úr ezt Veszprémi, így Beszprémi? azért, hogy Anonymusnál így látja? de a' kinek magyar orthographiáját bajos lenne éppen szorosán utánnozni, midőn Hét Magyar, nálla Hetumoger, Szabolcs, Zobolsu, Sajó Soyou, Bodrog, Budrug, 's a' t. vagy talám a' Sz. István görög diplomáját majmolásért? a' mely nyelvben pedig a' v betű nem létez: továbbá, miért így Tanácsossának, Cancellariusának, tagának, e' helyett Tanácsossának, Cancellariusának, tagjának? A' két elsőben a' kettős éppen nem felesleges, az utolsóból a' j helyesen ki nem maradhat. A' magyar nyelvnek, mint napkeletinek, a' szóragasztékok, az úgy nevezett suffixumok, egyik sajátágát teszik, természetéhez tartoznak, melyekre azért gondoson kell ügyelni, különben könnyen nyelvrontás hibájába esünk. Hogy ebben, tanácsossának, cancellariusának az utolsó s a' j helyett áll, (mely e' kérdő névmásból kije? van lemetiszve) bizonyos, a' 'sidó nyelvben szokott assimilatio, v. compensativum dagesch forte analogiája szerént. A' hol pedig a' j megmaradhat, 's a' szó formájához tartozik, (litera characteristica, vezérbetű) mint ebben tagjának, — azt on-

nan helyesen elhagyni nem lehet; mert vagynak olyan szók is, melyek tisztán kimutatják, hogy a' j valóban el nem maradható betű, p. o. t e m e t ő j e, n a p l ó j a 's a' t. Ez okból a' Magyar Tudós Társaságtól kiadott Magyar helyesírás és szóragasztás főbb Szabályai című jeles kis könyvben a' 16 l. tett ezenjavalást, „a' j töldásokat, a' mennyire lehet ritkítani kell, általában pedig ajánlatos, hogy cs. g. gy. k. ly. m. ny. p. ty. sz. és zs után állandóan a' pusztá a. e. tétessék, p. o. k o v á c s a, g u z s a l y a, t u d o m á n y a, j u h á s z a“ 's a' t. vélekedésem szerént kivétel nélkül elfogadni, és követni nem lehet. Megmutatja maga a' szó, hol kell és lehet a' j betűt elhagyni, a' hol tehát megint a' 'sidó nyelv analogiája szerént a' dagesch forte csak implicite van kitéve p. o. o r s z á g a, á r n y é k a, a g y a, v i l l á m a, k é p e, e g e, e m b e r e, k e z e, h á z a, s z e k e r e 's a t. így helyesen vannak írva, de k o v á c s a, g u z s a l y a, t u d o m á n y a, j u h á s z a, r o s z s z u l, mert ezekben és hasonlóknban, okvetetlen kettőztetni kell az öszvetett betűket, p. o. k o v á c s c s a (azért ez is, frater ejus öcse, nem jó, de így kell öcscse) továbbá g u z s a l l y a, t u d o m á n n y a, j u h á s z s z a, a t t y a, a n n y a; (e helyett a t y j a, a n y j a) tehát az említett kis könyv címjén is roszszul van írva S z a b á l y a i, mert így kellene, S z a b á l l y a i; valamint a' j többszóknban, különösen ezekben f a l a t, k a m a t, b a r á t, c s u f, d o b, p a p, s í p 's a t. mint az egy birtok singularissa harmadik személyének ragasztékja éppen el nem maradhat, mert f a l a t a, k a m a t a, b a r á t a, c s u f a, d o b a, p a p a, s í p a, csakugyan fűlsértőleg hangzanának. — Átaljában az ilyen forma betűveli gazdaskodás hason-

lít a 'sobrák tettéhez, ki tenta kiméllésért az i felibe pontot sohol sem tevé. —

Hibáson írja továbbá Podhr. úr sziveség, e' helyett szivesség, mert hogy a' ség, ság toldalék a' szó formájához tartozik, mutatják ezek, emberség, bölcsesség, dicsőség, jószág, jámborság, 's a' t. nem kevésbé ezeket is, kiméllésel, leereszkedésel, e' helyett, kimélléssel, leereszkedéssel, hol megint a' dagesch forte compensativum jöelő, t. i. e' lévén a' kérdés, mivel? a' vel szótag lemetsződik, és a' nominativushoz ragasztva, ablativus lesz, de a' v a' szépen hangzásért s betüvé assimilálódik. Ennek igazságát bizonyítják azon szók hol a' v megmarad, p. o. kővel, lóval, fával 's a' t.

Roszzul van ez is írva Podhr. úrnál, tisztelői e' helyett tisztelőji, mert ez többes-e ennek, tisztelője. Innen érthető, hogy miért kell az ilyen nemű pluralisokban a' j-t mint vezérbetűt, characteristicát megtartani, 's hogy azok, kikezt szolgálai, munkái, betűi, kísérői, e' helyett írják szolgálji, munkáji, betűji, kísérőji valósággal hibáznak. — Helytelen Podhr. úrnál, és orthographiai vétség az öszvetett szóknak is sokszor elválasztva írása, így p. o. megdicsőült, szent egyház, leírás, meghasonlott, föl vett, lealatszonítani 's a' t.

Az egy birtok többes harmadik személyének ok, ek v. ök ragasztékja helyett is Podhr. úrnál mindenütt uk és ük találtatik, p. o. megfejtésükre, lelkükben, tiszteletük, holtuk, arántuk, siralmuk, szoszolójukká 's a' t. Mire való itt is a' bévett szokástól, és a' köz-élet nyelvétől eltávozás? valóban nem értem, haneha csupa különködésből tör-

ténik. — A' többes számnak (pluralis) az egy birtok többes harmadik személy ragasztékjától megkülönböztetéséért használt *ök* szótag, az *ek* helyett, mint már alkalmasint diyatban lévő, ám maradjon, noha szorosán véve nem szükséges, mert a' dolog természete, és az öszverakás értelme a' kettőt, ha szinte egyképpen íródik; és hangzik is, tisztán megkülönbözteti, p. o. *eljöttek az emberek*, itt tudjuk, hogy több emberekről van szó, és *eljöttek az emberek*, itt pedig csak egy ember értetődik t. i. az *ő emberek*, *homoeorum*, az emberek tehát az utolsóban voltaképpen csak egyes számot (singularis) teszen. A' mellett nyelv analogiája szerint, az *ek* szinte jöbbnak is látszik az *ök* nél p. o. az egyesben, *pénzem*, *pénzed*, *pénze*, a' többesben, *pénzünk*, *pénzettek*, *pénzek*, ez utolsó, mint az egyes harmadik személyének, ennek *pénze*, a' többesse, a' hozzá ragasztott *k* betűvel formálódik, a' mire nékem erősségül szolgálnak, e' ragasztékos *prae-position* kívül, *velek*, (*cum iis*) melynek egyesse vele, az *ő* betűs szók is p. o. *öröm*, *örömd*, *öröme*, ez utolsónak, személy birtokot jelentő többesse, *örömek*, *gaudium eorum*, midőn *örömök* a' tárgy többesse, az *absolutus pluralis*, *gaudia*. Igy *szőr*, *szőre*, *szőrök*, midőn *szőrök* a' magában álló és tárgyat jelentő pluralis. — De ha az *ök*, akár különbségért, akár jöbban hangzásért bé van véve, ám éljen vele a' kinek tetszik, az *ük* használása semmi esetben helybe nem hagyható, és csak arra szolgál, hogy nyelvünkben több zavar és különbözés legyen. Nem kevésbé az *ok* helyett az *uk* tételét, részemről elfogadhatónak nem tartom; mert a' köz életben teljességgel nem fordul-elő, és sem most az emberek legnagyobb, leg-

legszámosabb része nem él vele, sem ez előtt nem volt meg, a' mint ezt a' régibb könyvek nyilván bizonyítják. A' mellett e' változtatás nem is szükséges, mert az öszveköttetésből nyilván látszik, többes-é, vagy ragaszték az ok p. o. férjhez ment a' leányok, és férjhez mentek a' leányok, ezek között mi a' különbség, könnyen megérti minden a' ki magyarul tud, mert a' mint feljebb már érintve volt, az egy birtok többes harmadik személy ragasztékjának mindég csak egyes jelentése van, csak egy tárgyat teszen, ha szinte az többek sajátja. De különösen igazolja állításomat az, hogy igen sok szavakban az ok a' m i j e k? kérdő névmásból lemetesztett j társaságában jelenik meg, mint karakteri betű, tisztán, vagy öszveolvadva, p. o. tanító j o k, ábrázató j o k, gond j o k, titoknok j o k, atty o k, anny o k, sass o k, kass o k, orvos o k 's a' t. ha tehát itt az ok szótagot mulhatatlanul meg kell tartanunk, miért tegyünk u k o t azon szókban, hol a' kettőztetés, a' dagesch forte implicite meg van? A' nyelv tisztaságához tartozik, hogy azt szoros és következetes egyformasággal írjuk, az írásban pedig a' közönségesen bevett, 's így mindentől érthető módot kövessük, gondolatainknak jegyekkel kiábrázolását a' beszédhez alkalmaztassuk, valamint ez utolsóban a' szokástól megszentelt, 's így köztörvénnyé vált szabályokat tartsuk meg. A' szokásataljában még a' régieknél is a' nyelvben nagy just és hatalmat gyakorolt, 's azt megvetni ma sem lehet. Azért mondja Horatius Ars Poët. 71. 72.

Usus

Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi. Aulus Gellius szerént Noct. Att. XII. 13 „Consuetudo omnium domina rerum, tum maxime verborum est.“ De nem a' tudatlanok rossz

szokása az, a' mi e' részben eldöntő tekintettel bír, a' mint Quintilianus Inst. Orat. I. 6. igen szépen írja: „Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.“

Vagynak Podhr.úr irásában végre még más, a' jó és helyes szokástól eltávozások, különböző nyelvhibák, értetlenségre vezető kitételek, értelmekkel ellenkezőleg használt szavak, pongyola, sőt illetlen kifejezések, melyek közül szabad legyen némelyeket megemlíteni, p. o. te k é l l e t e s, s e g é t s é g, c s o d a, b e l ü l e, t ü n d é r e s, f ö l l e b b, ö l e t ö t t m e g, G e r g ő, s ü r ő, (e' helyett sűrű, ha csak ez nem nyomtatási hiba.) Mind ezek nékem legalább sértik a' fületem, 's azért a' közbeszédben forgó és bévett szavak mellett maradok inkább p. o. t ö k é l l e t e s, s e g i t s é g, c s o d a, b e l ö l e, t ü n d é r e s, f e l j e b b, ö l e t e t t m e g, G e r g e l y. Továbbá, I. Rész előljáró beszédjében XIV. l. P r a i e m é g y e n v é l e k e d e t t “ a' közbülső singes hosszú szónál sokkal jobb és szebb, a' mint szokták mondani: „Így vélekedett.“ I. R. 42. l. h a l o t t l a n, e' helyett h a l l a t l a n, m e n n y i r e h i b á s, é s e t y m o l o g i a e l l e n i, n e m s z ü k s é g m a g y a r á z n i. — Roszsz kitételez is, jelenkor semmit sem tudnók II. R. 23 l. hol a' főnév (substantivum) mint igebatározó (adverbium) használtatik, e' helyett, m o s t, j e l e n l e g, v a g y a' h o l a' főnevet ablativusban kellett volna tenni, jelenkorban: valamint hibás, „a' szent márttyrok temetőikön megjelentek“ I. R. előljáró beszédjében XII. l. a' jegyzésben. A' temetésen meglehet jelenni, de nem a' temetőn, (Gottesacker) hanem a' temetőben. Roszsz magyarság ez is, „e z t a' h á b o r u t 1069-ben viselték“ (bellum gerere) I. R. 59 l.

6. jegyz. mert azt folytatták, 's nem jól teszi Podhr. úrezt is némely II. R. 30 l. (miért nem némely?) egy helyett. Nem különben hibáson és zavart csinálólá irja mindenütt ezt ügy (causa) így nek p. o. igyeiről, igyelő, és II. R. 31 l. ígyük, e' helyett ügyök; mert e' főnév ügy könnyen öszvevétődik ez ige határozóval, így, sic. Értelem rontólá van használva a' szinte is, e' helyett szintügy, éppen p. o., „Gizelának hatalmas befolyását szinte emliti“ I. R. 8. l. Hartvic ötet szinte Velenzeinek nevezi“ I. R. 12 l. „Bélát szinte Leventa név alatt találom“ I. R. 14 l. „hercegeinket a' görög koronával szinte megszokták koronázni“ I. R. 41 l. 's a' t. midőn jó magyarságban a' szinte valódiértelme, közel, majd, alighogy, kevés hijja hogy, 's így magára egyenlőséget, vagy a' dolgok egyformaságát éppen nem jelenti p. o. úgy elestem, hogy szinte kitört a' nyakam, ez Podhr. úr nyelve szerént azt tenné, hogy éppen kitört a' nyakam, holott egészen más az értelme t. i. alighogy ki nem tört a' nyakam, a' miért szokták is mondani, jó hogy a' szinte ott volt. — Éppen így megfordított ellenkező jelentésben él a' szigoru-val szoros v. kemény helyett, p. o. „szigoru ítélet“ I. R. 85. l. a' mi jó magyarságban hitvány, rüdeg, nyomorult, 's azért mondjuk, szigorogni, elszigorodott ember 's a' t. Hibás ez is széllal szóratta II. R. 44. l. e' helyett szélyel szóratta, mert széllal, a' szél (ventus) ablativussa. — Igen rossz magyarságra mutatnak a' következő kifejezések: „Prai, Palma, Katona, hasonló nevű hugájára vetnek“ e' helyett hasonló nevű hugára vetik a' bünt, hol tehát két szarvas vétség

van, midőn ezen igének vetem csak magára téve, nincs teljességgel hibát tulajdonító, valakire ruházó értelme, a' mint Podhr. úr veszi: valamint, „a' megholt fejedelemre mindenkor a' testvér öcse következett I. R. 25 l. e' helyett, „fejedelem után“ a' mi valóságos németes kitétel, auf den verstorbenen Fürsten folgte immer sein Bruder. Így alább is „Endrére Béla következett“ I. 27 l. Hát ez, „élete fogytáig“ II. R. 52 l. (e' helyett fogytáig) mi? nyomtatási hiba; vagy ujtás? az utólsónak valóban igen vastag, pedig a' szerző II. R. 69 lapján is ez idélen szót éppen így ismétli. Utolszor, pongyola, 's historiai stylusba nem illők ezek „egybe zagyvalja“ I. R. 11 l. „a' miket nem tudom micsoda zavaros kútfőből „kiférczelt“ I. R. 32 l. „Turóczi több rendbeli Kronikonbul tatarozva össze historiáját“ I. R. 49 l. valamint az illendőséget erősen sértik azilyenek, „Richsza házasságának második esztendőjében szaporodott meg Szent Lászlóval“ I. R. 14 l. és „a' régi szemérmes pogányok sem nőszték meg egyszer-nél többször“ I. R. 75 l. Hasonló botránkozató kifejezéseknek egy mivelts olvasó közönség elibe adása gyengéd érzés lijjányát mutatja. —

A' felhozott példák eléggé bizonyítják, hogy Podhr. úr irását sok grammatikai és etymologiai helytelenségek, sőt vétségek formátlanitják, 's egy különben jeles és derék írónak, ki hazáját szereti, annak történetei vizsgálatát tette kedvelt foglalatosságává, nemzeti díszes nyelvében tett ilyen botlásait méltán lehet sajnálni. Ha azt egy tekintettel bíró tudósunk is így rontja, mit várhatunk azon sok avatatlanoctól és kontároktól,

kik dulva 's zavarva nyelvészkedve, a' gondolatok és józanokosság szép tolmácscsát értetlenné tenni munkálódoak! Valóban nagyra terjede, és igen ragadóvá lett ez a' neologizáló viszketegség, a' mit lelkesebb iróinknak inkább zabolázni, mint előmozdítani kellene, e' valóságos nemzet elleni bűnhődést, annak legfőbb kincséhez, erővel teljes nyelvéhez szentségtörő kezekkel nyúlást. *)

(Folytatása következik a' 22dik számban.)

*) Itt lehet megemlíteni T. dő T. Czuczor Gergely urnak egy e' tárgyat illető józan elvek szerint készült, nyomos, és derek ily czimú értekezését, Újítás a' nyelvben, mely áll az 1834re kijött Tudománytár II. d. kötetjében, 3 — 30 l. Ki vagy maga akar a' nyelvben újítani; vagy mást vakon követve, a' rosszat is tekintetért bévénné; olvasatlan e' jeles kis munkát ne hagyja. De engedje meg a' tisztelt tudós férjfiu ha egy állítására ezen értekezésében, bátor leszek ellenkező megjegyzést tenni. Azt írja, t. i. ott 22 l. hogy valaki „helytelen neven vevé a' Tudós Társaságnak derü és borü szavait“ melyek a' Társaság pecsétje felyülírását teszik, így Borura derü, 's azért igyekszik megmutatni e' szavak jó voltát, mivel az u. és ü. rágaszték holt és eleven (talám inkább élő, azért mondjuk élő nyelv, nem eleven) gyöker szökből főnevet formál, mint lap, lapu, ár, áru, gyep, gyepü, tan, tanu, gyan, gyanu, 's a' t. 's viszont ezekből igék is lesznek mint lapul, árul, tanul 's a' t. melyekhez hasonlók lévén borul és derül, lehet ezekből analogia szerint boru és derü főneveket formálni. Ez az okoskodás magában helyes, de a' fennforgó esetben még is nem kimerítő. Boru és derü gyökérszöknak megjárnak, de származottaknak nem, már pedig e' kettő közötti fontos különbség megtartását a' nyelv tisztasága, sőt épsége kívánja. Itt is e' két derivált szó; borulat, derület jobb, mert a' borulás, és derülés, actussát kifejezik, azt, úgy szólva, a' szem elibe terjesztik, szóval az ideát tisztábban kiteszik, mint a' boru és derü, a' mi valóban szükségtelen kurtítás is. Éppen azért érthetőbb, helyesebb és kedvesebb hangzásu is, Borulatra derület, mint Borura derü. Ez utolsó a' borult egen egyszerre történő feltisztulást jelenti, a' derület annak lassankénti jövését ábrázolja, 's talám ez a' magyar literatura állapotját inkább mutatja.